

Nem maradt meg a templom padlója sem. A törmelékben talált töredékek arra vallanak, hogy a templomnak terrazzo-padrólója volt. Az ugyanitt előkerült festett vakolatdarabokból tudhatjuk, hogy a falakat festmények díszítették.

A templom belsejében egyetlen melléklet nélküli sír került elő. A szentélylépcsőbe bevágott sírgödör azt mutatja, hogy a temetés akkor történt, amikor a templom már romos állapotban volt. A csontváz helyzete is késői, nem szabályos temetkezésre utal.

A templomot jellegzetes, több évszázadon keresztül használt temető veszi körül. Különösen az épület közelében zsúfolódó, több rétegű, gyakran egymást metsző sírok a temető széle felé szétszórtabban helyezkednek el, itt már egyetlen sírréteget alkotnak. A temető bekerítésének látható nyoma nem maradt. Sem megépített fal, sem árok maradványai nem kerültek elő, legfeljebb növényzettel különítették el az élők települését a temetőtől. Egyes sírokat a település korábbi rétegeibe, már elpusztult és betemetődött házak, verme földjébe ásták. E jelenség és a leletek tanúsága alapján is világosan látható, hogy a település a XI. század előtt is fennállt.

A feltárt sírokból a korra jellemző egyszerű ékszerfélék: sima és S-végű hajfonat karikák, gyűrűk, gyöngyök, a ruházathoz tartozó csatok kerültek elő. A sírok korának meghatározását a halottak kezébe, mellére tett ezüstpénzek segítik. A pénzek a XII. század első negyedétől a IV. Béla koráig terjedő időszakból származnak.

A temetőben általában koporsó nélkül temették el a halottakat, de a sírok földjén elég gyakran találtunk apró ácskapocs alakú vaskapcsoskákat, ún. iszkabákat, amelyekkel a deszkákat csónak módjára erősítették össze. Egy idős férfi sírjában magát a csónakot is sikerült megfigyelni.⁶

A temetőben néhány sírkő is előkerült. A szabálytalan alakú, nagyméretű lapos köveket a sírokra fektették. Valószínűleg sírként alkalmazták azt a két római kori kőfaragványt is – egy sírkő töredékét és egy csaknem teljesen ép oltárkövet –, amelyet szintén a sírokra fektetve találtunk meg. Az embercsontok vizsgálata jelenleg folyamatban van.

A település szerkezete láthatólag eltér az eddig ismert alföldi vagy kisalföldi hasonló korú falvakétól: területét nem szabdalják

árkok, a házak szabálytalanul, de nagyjából egyenletes sűrűségben helyezkednek el, nincsenek köztük számottevő üres területek. Ha a nyomtalanul elpusztult felszíni épületeket is figyelembe vesszük, a település eléggé zsúfolt lehetett egy-egy adott időszakban. Az előkerült műhelyek is tanúsítják, hogy a település lakói a túlnyomórészt földművelő és állattartó tágas falvakéval szemben nem a mezőgazdaság különböző ágaival, hanem elsősorban ipari jellegű tevékenységgel foglalkoztak.

A településből jelenleg semmi nem látható. Ha a házak, műhelyek bemutatása egyelőre nem is lehetséges, a templomot, amely a fellegvárba vezető út mellett igen könnyen megközelíthető helyen fekszik, az alapfalaknak a felszín fölé emelésével és környezetének rendezésével érdemes lenne bemutatni. Itt kellemes pihenőhelyet lehetne kialakítani, ahonnan páratlanul szép kilátás nyílik részben a Duna, részben a fellegvár felé, ugyanakkor a középkori Visegrád legregőbbi települési egysége is méltó emlékhelyet kaphatna.

Kovalovszki Júlia

JEGYZETEK

1. Szőke Máttyás: Visegrád. Ispánsági központ. Tájak, Korok, Múzeumok Kiskönyvtára. 244. Bp., 1986.
2. Györffy György: Adatok a Pilis megyei monostorok középkori történetéhez. Művészettörténeti Értesítő, 5. (1956) 282.
3. Kovalovszki Júlia: A Visegrád-várkert Árpád-kori faluásatásáról. A magyar falu régésze Méri István. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1986. 61–63.
4. Kovalovszki Júlia: Árpád-kori bronzolvasztó kemence Visegrádon. A kőkortól a középkorig. Tanulmányok Trogmayer Ottó 60. születésnapjára. Szerk.: Lőrinczy Gábor. Szeged, 1994. 439–447.
5. Theophilus presbyter: A különféle művészetekről (Schedula diversarum artium) Ford. Takács Vilmos. Bp., 1986. 116–117.
6. Kovalovszki Júlia: Csónakos temetkezések az Árpád-korban. Honfoglalás és régészet. Szerk. Kovács László. Bp., 1994. 207–216.

1983-ban éppen itt, a Műemlékvédelem hasábjain látott napvilágot egy beszámoló, amely a visegrádi fellegvárból folyó rekonstrukciós munkálatokat ismertette. A cikk szerzője a bevezetőben nagyvonalakban összefoglalta a fellegvár 1871-ben megindult régészeti kutatásait is.¹ Azóta már több mint tíz esztendő telt el, és ezen idő alatt látványos ütemben folytatódott a feltárások és a műemléki munkálatok. Úgy gondolom, épp itt az ideje annak, hogy számot adjunk a legutóbbi esztendők fellegvárát illető történeteiről. Jelen dolgozat tíz év (1984–1994) kutatástörténetét foglalja össze.

1984-ben nagy változás állott be a fellegvár életében. A Pilisi Állami Parkerdőgazdaság (PÁPEG) 1984. január 1-jétől átvette a fellegvár kezelői és beruházói jogát a terület addigi üzemeltetőjétől, a Dunatours Idegenforgalmi Iroda visegrádi kirendeltségétől. A PÁPEG már az első évben nagyobb összeggel járult hozzá az esedékes műemlékvédelmi munkálatokhoz,² a későbbiek folyamán csak nőttek ez irányú kiadásai, majd 1993-tól kezdődően már régészeti feltárásokra is áldozott.

1984-től folytatódhattak az 1981 és 1983 között kényszerűen abbamaradt ásatások.³ A

munkálatok 1991-ig Szőke Máttyás múzeumigazgató vezetésével folytak, 1984–86 között megtörtént a sziklaárok ÉNY-i végének teljes feltárása.⁴ Ezzel párhuzamosan elvégezték a helyreállítás során következő ütemének előkészítését: romtalanították a belsővári É-i palotát; majd sor került a palotaszárny falkutatására is.⁵

1987 folyamán a PÁPEG költségén nekifogtak a déli bástya keleti oldalán, a sziklaárokban (a múlt századi romtalanítások és az 1975-től végzett ásatások során) felgyülemlett törmelék dombok régészeti megfigyelés mellett történő elszállításához. Már első évben mintegy 2500 m³-nyi törmelékkel sikerült a gépeknek elhordaniuk.⁶

1988 nyarán folytatódott a déli bástya keleti oldalán lévő sziklaárok-szakasz gépi szintsüllyesztése. A régész jelenlétében történt munkavégzés folyamán a törmelék alól előkerültek a belsővárba vezető híd tartószerkezetének maradványai: a hídtestet alátámasztó sziklapillérek csúcsai, a bástya oldalában lévő sziklapárkány, valamint az oldalfalakon lévő gerendafészek.⁷

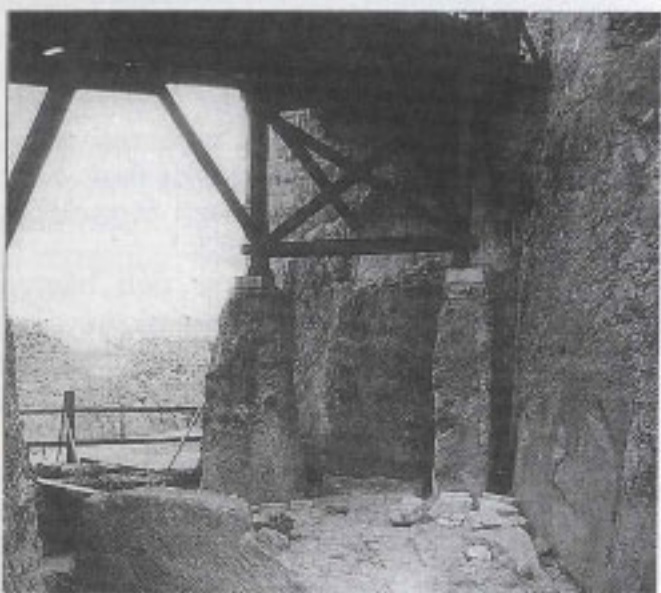
1989-ben már kézi erővel folyt a sziklapillérek körüli terület kutatása. Egy szélesebb kutatóárokkal, melyet a bal oldali pillér

1. A visegrádi fellegvár a parkoló (kelet) felől

2. A sziklaárok É-i bejárata a gépi szintsüllyesztés után

3. A belső várba vezető híd alépítménye feltárás után, ÉNY felől

4. A külső körítőfal déli szakasza, helyreállítás közben

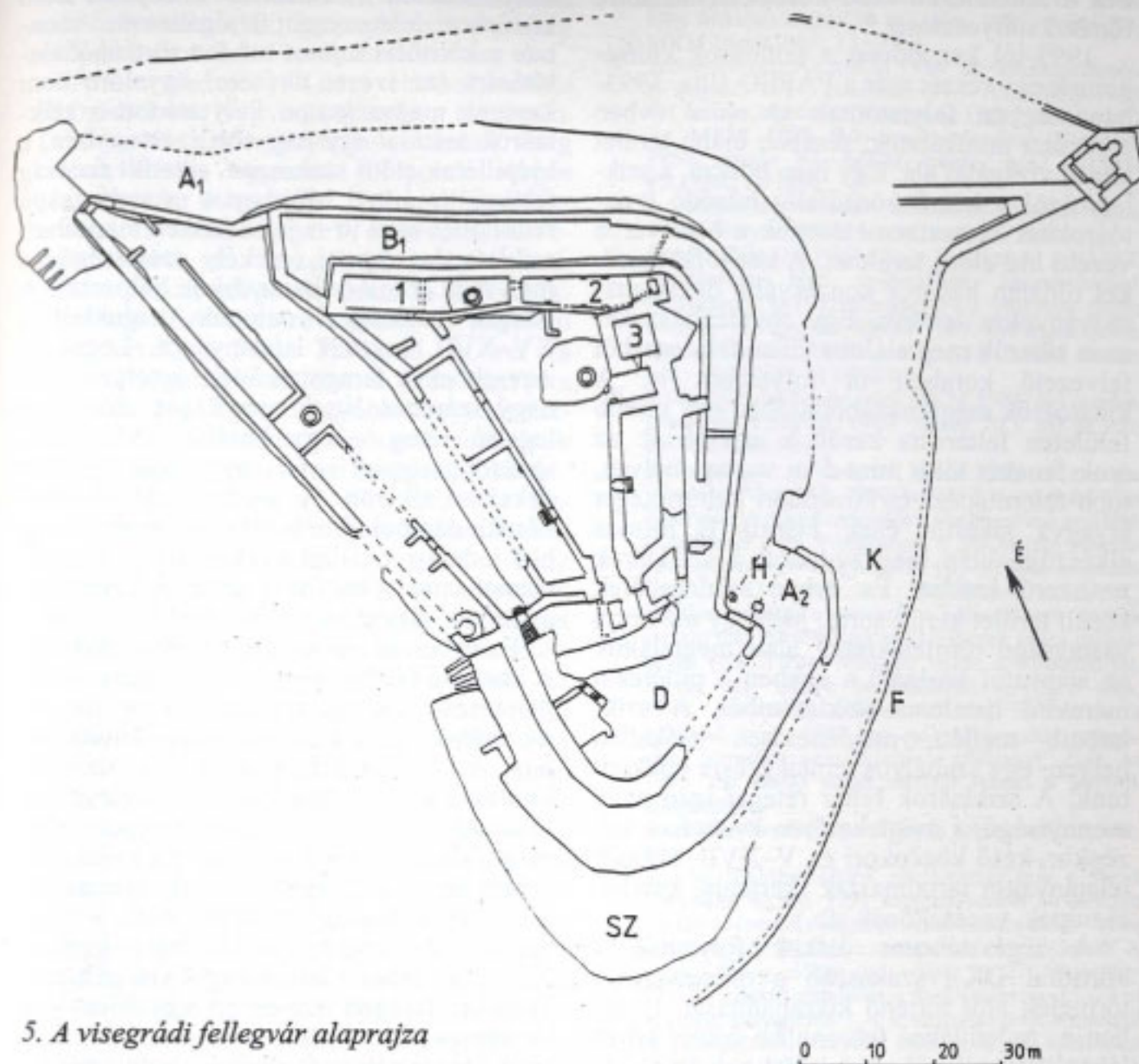
mellett húztak, megpróbálták elérni a sziklafeneket, ám próbálkozásuk eredménytelenül végződött. Ezzel párhuzamosan az alsó várudvari helyreállítási munkálatokhoz kapcsolódva újra kitisztították az udvari ciszternát, majd elvégezték állapotfelmérését is. A kiemelt törmelékben újabb faragott kövekre leltek.⁸

1990-ben, a déli bástyán zajló műemlékvédelmi munkálatok közepette a keleti oldalon, a híd beérkezése előtti területen elvégezték a hídrekonstrukcióhoz szükséges kutatások egy részét. Egy kisebb méretű szelvényben kísérletet tettek a hídhoz tartozó egykori járószint meghatározására, de nem jártak szerencsével. A sziklaalapig lelymített szelvényből, törmeléken és újkori szemeten kívül, némi középkori leletanyag is (ágyúgolyó, kerámia) előkerült.⁹

A déli bástya helyreállításának utolsó fázisaként, 1991-ben elkészült a bástyára vezető egykori faszerkezetes híd rekonstrukciója. Ezzel egy időben elbontották a belsővár megközelítését addig lehetővé tévő, a várárok törmelékén át vezető ideiglenes falépcsőt, s november–december hó folyamán gépi munkával elhordták a sziklaárok ezen utolsó, még eredeti magasságában lévő törmelékhalomát. A kitermelt anyagot felhasználva azután megépült az új híd felvezető szakasza is.¹⁰

Ezután megszakadt a fellegrvár helyreállításának a folyamatossága. A továbblépéshez újabb, középtávra szóló kutatási és kiviteli programtervekre lett volna szükség. Ennek hiányában nagy bizonytalanság uralkodott el múzeumi berkekben, a feltérési munkálatok folytatását illetően.¹¹ Nagyobb beruházásokra így az OMF sem vállalkozhatott, emiatt a fellegrvárban az elkövetkező esztendőkből egészen 1994-ig csak kisebb méretű, főként állagvédelmi és felújítási munkálatokra kerülhetett sor.

1992-ben az OMvH építész-tervezőjével folytatott egyeztetések alapján elkezdődött a külső falszoros DK-i szakaszának régészeti kutatása. Két hosszabb, a falszorost teljes szélességben átmetsző kutatóárok segítségével sziklaalapig sikerült átvágni a tekintélyes, 3–4,5 m vastag középkori és újkori rétegeket; valamint megtörtént az árokba eső szakaszon a körítőfal vizsgálata is. A felszínhez közel, késő középkori falomladék alatt valószínűleg sikerült megtalálni a körítőfal mellett felvezető, mintegy 3–3,5 m

5. A visegrádi fellegrvár alaprajza

Jelmagyarázat:

A₁: Sziklaárok ÉNY-i szakasza (ásatás: 1984–1986.)

A₂: Sziklaárok DK-i szakasza (ásatás: 1987–)

B₁: Középső falszoros ÉNY-i szakasza (ásatás: 1994–)

D: Déli bástya (ásatás: 1990., helyreállítás: 1990–1991.)

F: Külső körítőfal DK-i szakasza (ásatás: 1992–1994.; helyreállítás: 1994–)

H: Belső várba vezető híd (ásatás: 1988–; rekonstrukció: 1991.)

K: Külső falszoros DK-i szakasza (ásatás: 1992–1994.)

SZ: D-i sziklatömb (kutatás: 1993.)

1: ÉNY-i palotaszárny (falkutatás: 1985.)

2: ÉK-i palotaszárny (falkutatás: 1985.)

3: Öregtorony

széles korabeli utat. A feltérás során igen tekintélyes mennyiségű leletanyag gyűlt össze (állatcsontok, őskori és középkori cserepek, vastárgyak, fegyverek stb.). A régésztáboros diákok segítségével pedig

elkezdődött a körítőfal DK-i szakaszán a faltetőnek törmelék alól való kiszabadítása. Késő ősszel a – PÁPEG költségén, gépi munkával – elvégezték a külső falszoros kutatóárok közé eső szakaszán a járószint-

nek a feltételezett késő középkori útszintre történő süllyesztését.¹²

1993-tól kezdődően a feltárások költségeinek egy részét már a PÁPEG állta. 1993-ban részben folytatódott az előző évben elkezdett munkálatok, részben újabb terület került vizsgálat alá. Egy igen hosszú, a sziklaárok a külső körítőfalig húzódó kutatóárokkal keresztbemetsztük a belsővárba vezető híd előtti területet. A körítőfal mindkét oldalán habarcs konzerválta deszkamaradványokra lőttünk. Egy rövidebb szakaszon sikerült megtalálni a külső falszorostól felvezető korabeli út folytatását is. A kutatóárok meghosszabbításában egy kisebb felületen feltárást kellett a sziklaárok: az árok fenekét több mint 5 m vastag mélyen, több falomladék- és középkori kultúrteget átvágva sikerült csak elérni! E szonda elkészülte után megkezdődött a sziklaárok tervszerű ásatása. Ez évben a hídpillérek körüli terület került sorra. Mintegy méternyi vastagságú törmelék réteg alatt megtaláltuk az alapzatul szolgáló s egyben a pilléreket merevítő hatalmas sziklatömböt. A sziklatömb mellett, meglehetősen szokatlan helyen, egy szabályos temetkezésre bukkantunk. A sziklaárok feltár tégei igen nagy mennyiségű, s meglehetősen kvalitatív középkor-késő középkori és V-XVII. századi leletanyagot tartalmaztak (kerámia, kályhacsempék, vaseszközök stb.)

A régésztáboros diákok folytatták a körítőfal DK-i szakaszán a maradványok törmelék alól történő kiszabadítását. Eközben a műemlékes felvonulási épület közelében, közvetlenül a körítőfal belső falsíkja mellett, egy újabb temetkezés került elő. (Valószínűleg mindkét esetben sebtiben kellett elföldni a halottakat; nyilván valamilyen gátló tényező – feltehetően valamelyik heves ostrom – akadályozta meg azt, hogy az elhunytak kikerüljenek a fellegrvár előtt lévő temetőbe.) A diákok ezenkívül elvégezték a déli bástya alatt lévő sziklatömb letisztítását is. A sziklafelszínre rakódott omladékrétegek alól két bizonytalan korú és igen rossz állagú falmaradványt sikerült kiásniuk.¹³

1994-ben befejeződött a belsővárba vezető híd előtti terület vizsgálata. A körítőfal töréspontjánál egy rövidebb kutatóárokkal átvágtuk a külső falszorost. A feltárt több méter vastag feltöltődés itt is meglehetősen gazdag őskori (a visegrádi Várhegyen egykor igen komoly kiterjedésű kora vaskori

telep lehetett!), valamint középkori-késő középkori leletanyagot szolgáltatott. Azonban a körítőfal sajátos módon történt kialakítására (az ívezet törésére) egyelőre nem kaptunk magyarázatot. Folytatódott a sziklaárok ásatása: egy nagyobb szelvényben, a hídpillérek előtti szakaszon, sikerült fenéig feltárni az árkot. Mintegy 4 m vastagságú feltöltődés alatt itt is jelentkeztek a korabeli sziklafeltetés nyomai (csekély szélességű és mélységű árkok és harántárok hálózata). A rétegek valósággal ontották magukból a XV-XVII. századi leletanyagot. Legnevezetesebbek a faragott kövek, amelyek igen nagy számban láttak napvilágot. Zömük a legelső réteg – egy korábbi, XV-XVII. századi járószint – felszínén sajátos omladéksávot alkotott. A szürke andezittufából készült darabok feltehetően egy építmény (a híd indulási oldalán egykor állt kapuzat?) elemei, amely építmény az első török kori ostromok idején pusztulhatott el.

Ez évben új munkaterületet is nyitottunk. A középső falszorosban hozzáfogtunk az É-i palotaszárnyak már régóta tervezett helyreállításához szükséges régészeti kutatásokhoz. Az ÉNY-i palota alatti szakaszon elkezdtük a falszorost feltöltési rétegeinek feltárást. A felső omladékrétegek alatt megtaláltuk az 1965. évi ásatások óta már ismert belső, szerényebb méretű sziklaárkot; a sziklaárok fenekéje itt több, mint 4 m-es mélységben került elő. Betöltése gazdag, XIV-XV. századi leletanyagot szolgáltatott; azonban faragott kövekben egyelőre igen szegénynek bizonyult.

A régésztáboros diákok befejezték a körítőfal teljes DK-i szakaszának feltárást, valamint a körítőfal alatti egykori gyalogösvény kitisztítását, az odahordott törmelék-halmoktól való megszabadítását. A nyár folyamán pedig végre elkezdődött a frissen kitakart falmaradványok állagvédelme: az OMvH visegrádi építésvezetőségének munkásai a műemlékes felvonulási épülettől elindulva végzik a körítőfal konzerválását és felfalazását.¹⁴

Az utóbbi tíz esztendőben nagy változások történtek a visegrádi fellegrvárban. A gépi földmunkálatok eredményeképpen eltűntek a belső vármagot gyűrűbe fogó törmelékhegyek, és a folyamatos régészeti feltárásoknak köszönhetően a sziklaárok egyre nagyobb mértékben szabadul meg a betöltéstől. A műemlékvédelmi munkála-

tok során a belső várrészek döntő hányadát már helyreállították, és megtörtént a frissen tető alá hozott belső terek hasznosítása is.

Am az eredmények nem tehetnek minket elbizakodottá. Nagyon sok még a tennivaló. Tekintélyes falmaradványok várnak még konzerválásra, aggasztó állapotuk sürgős beavatkozás után kiált. Helyreállításukhoz azonban további régészeti, építészeti, művészettörténeti stb. vizsgálatot kell végezni. Ehhez persze elegendő pénz és idő szükségeltetik. Szerencsére a fellegrvár jelenlegi kezelőjével, a Pilisi Parkerdő Rt.-vel (a PÁPEG jogutódjával) ezen a téren igen jó a kapcsolatunk. Egyre nagyobb hányadát biztosítják az esedékes régészeti feltárások költségeinek, s ez – a mai inséges időkben – biztatónak ígérkezik a jövőre nézve is. Sokat áldoztak, de még többet áldoznának a további helyreállításokra. Azonban a pénz önmagában még nem elég. A kutatások meglehetősen időigényesek, ráadásul menet közben váratlan régészeti jelenségek bukkannak fel, amelyek következtében az eredeti kiviteli tervek akár jelentős mértékű módosításra is szorulhatnak. Ezért arra kérünk mindenkit (a helyreállításokat szorgalmazókat és a kiviteli terveket készítőket egyaránt), hogy a minél nagyobb pontosság és hitelesség érdekében hagyjanak elég időt a kutatásokra. Sok munka vár még ránk! S azt már csak remélhetjük, hogy a jövőben az eddiginél szorosabb együttműködés alakul majd ki a fellegrvári munkálatokban érdekelt összes fél között. Hiszen egy ilyen országos jelentőségű műemlék, mint a visegrádi fellegrvár, nagyon igényli, hogy mindennemű beavatkozás csak a legteljesebb szakmai hozzáértéssel menjen végbe. S ez ma már csak a kutatói és helyreállítói szféra közötti folyamatos kapcsolattartással, egymás kölcsönös tájékoztatásával, azaz együtt-munkával képzelhető el. Ez a várom igazán megérdemli, hogy odafigyeljünk rá.

Iván László

JEGYZETEK

1. Schönerné Pusztai Ilona: Beszámoló a visegrádi fellegrvárban készülő rekonstrukciós munkáról. Műemlékvédelem, 1983/4. 225-241.
2. Anda István (PÁPEG főig.): Beszámoló Visegrád műemlékvédelméről (Visegrád, 1985. július 4.). MKM Irattár, ltsz.: 364/1985.
3. 1981-ben az OMF Tudományos Osztálya javasolta a régészeti feltárások ideiglenes szüneteltetését.

[Hokkyné Sallay Marianne (OMF oszt.v.) levele Héjj Miklóshoz (MKM ig.). Bp., 1981. május 29.] MKM Irattár, ltsz.: 134/1981.

4. Szőke Mátyás: Az MKM 1984. évi munkajelentése (Visegrád, 1984. december 24.). Az MKM 1985. évi munkajelentése (Visegrád, 1986. január 12.). Az MKM 1986. évi munkajelentése (Visegrád, 1987. január 9.). MKM Irattár, ltsz.: 3/1985., 43/1986., 12/1987.
5. A falkutatást vezette: Schönerné Pusztai Ilona, Szőke Mátyás. MKM Irattár, ltsz.: 43/1986.
6. Berdár Béla (PÁPEG főig.): Beszámoló a PÁPEG kezelésében lévő műemlékek hasznosításáról (Visegrád, 1987. szeptember 17.), valamint Szőke Mátyás: A visegrádi MKM 1987. évi munkajelentése (Visegrád, 1988. január 14.). MKM Irattár, ltsz.: 344/1987., 117/1988.
7. Szőke Mátyás: A visegrádi MKM 1988. évi munkajelentése (Visegrád, 1989. január 20.). MKM Irattár, ltsz.: 28/1989.
8. Szőke Mátyás: A visegrádi MKM 1989. évi munkajelentése (Visegrád, 1990. január 8.); valamint Kiss Györgyi (létesítményfelelős): Emlékeztető az 1990. szeptember 6-án Visegrádon, a MKM-ban megtartott kooperációs tárgyalásról (Bp., 1990. szeptember 7.). MKM Irattár, ltsz.: 34/1990., ill. 315/1990. Érdekes módon a tervező a hídszerkezet kiviteli rajzain már feltűntette a sziklapillérek teljes magasságát. [Gál Tibor: Műszaki leírás a Visegrád-fellegrvár déli bástya helyreállítási tervéhez (Bp., 1988. december) MKM Adattár] Ebben az a bökkenő, hogy 1989-ben még több méter magasságú törmelék vette körül a pillérek; csak az 1993. évi ásatás során sikerült lejutni a pillérek alapzatáig...
9. Az ásatásvezető Szőke Mátyás szíves szóbeli közlése.
10. A gépi földmunkálatok ellenőrzését már e sorok írója látta el, aki 1991 szeptemberétől a Mátyás Király Múzeum újdonsült alkalmazottjaként vette át a fellegrvár további kutatásainak az irányítását. A fagyos, hideg időben (november 25-27., december 11-12.) végzett munkálatok során mintegy 15-20 m hosszán, helyenként 3-4 m magasságban bontották el a törmelék, s ezzel a sziklaárok déli szakaszán végig nagyjából azonos szintet képeztek ki. A szintsüllyesztés alatt, a sziklaárok szűkült terében és a több méternyi, igen ómlékony partfal előtt mindössze arra volt lehetőségünk, hogy a nagyobb, a munkagép kanálában még felismerhető faragott köveket kimenekítsük. Mintegy 20 db-ot sikerült így összegyűjtenünk; ám azt, hogy mennyi maradt ott, s hogy mekkora tömegű egyéb, apróbb leletanyag semmisült meg, azt természetesen lehetetlen még csak becsülni is. Az elbontott törmelék nagy részét a híd felvezető szakaszának építésére használták fel, amely feltöltést 1993 júniusában már szét is szedtek, s a többszörösen bolygatott törmelék azután messze (váron kívülre) szállították. Ezzel az utólagos korrekciónak még csak a halvány lehetősége is megsemmisült. Itt jegyzem meg, hogy a belsővárba vezető híd rekonstrukciója, véleményem szerint, túl korán valósult meg. Még nem volt meg a helyreállításhoz szükséges összes (régészeti) információ (még javában tartott a sziklapillérek körüli terület feltárása), amikor már ott feszített a magasban az új szerkezet. Az újabb ásatások során jelentkeztek is olyan jelenségek,

amelyek legalábbis elgondolkoztatnak minket a rekonstrukció helyes, hiteles voltát illetően. Az 1993–94. évi kutatásaink alkalmával ugyanis sikerült feltárni a hídpillérek körüli sziklaárok-szakasz nagy részét. Kiderült, hogy a pillérek nem az árok aljából, hanem egy „lábon hagyott” sziklatömbből emelkednek fölé. Most már világosan látszik, hogy a híd sziklából készült egykori tartószerkezetének (a két pillérnek és a sziklatömbnek) tengelye korántsem esik egybe a fölöttük lévő, rekonstruált híd tengelyével, hanem attól kissé befelé, a vár magja felé tart. Továbbá megjegyzendő, hogy a sziklatömb ÉNY-i peremét egy, a tömb sarka fölé mintegy méternyire emelkedő perem szegélyezi; esetleg ennek is szerepe lehetett a hídszerkezet alátámasztásában(?)

Felmerült a kétely azzal kapcsolatban is, hogy a szembenfekvő sziklafalak gerendafészkeiben eredetileg nem (a rekonstrukció szerinti) ferde, hanem vízszintes helyzetű gerendák feküdtek föl. Értelem-szerűen így nagyobb az alátámasztási és teherátadási felületük az úgyszintén vízszintes helyzetű fészkekben. Mint ahogyan az a Buzás Gergely készítette fellegrvári maketten is szerepel. (Készült: 1994. április. Ma a fellegrvári vártörténeti kiállításon látható.)

Az is kételyeket ébreszthet bennünk, hogy nem egészen a tervek szerint kiviteleztek minden egyes részletet. A helyreállítási tervrajzok szerint ugyanis a híd induló oldalán, a sziklaárok E–D irányú peremén egy új, 60 cm széles falazatnak kellett volna készülnie (E 2. sz. rajz = Lásd a 8. sz. jegyzetet!). Ehelyett azonban oda egy 2 m-es alapú, felső részén gyilokjáróval és mellvéddel ellátott fal-szakasz került...

A déli bástyán történt helyreállítási munkák kapcsán újraépült, ill. kiegészült a védőfal. Azonban mind a mai napig nem készültek el a védőkorlátok, emiatt boldog-boldogtalan – ha arra szóttyan kedve – minden korlátozás nélkül feljuthat a helyreállított falakra. Még csak tiltó táblák sem figyelmeztetik a látogatókat a bástya peremén túl lévő roppant, majd 10 m-es mélységre. Újból s nyomatékosan kérem az illetékeseket, addig tegyék meg a szükséges óvintézkedéseket, amíg az már nem lesz túl késő!

11. 1992 óta a fellegrvár ásatási munkálatait csak ad-hoc jelleggel, az építész-tervezővel és a többi érdekelt féllel folytatott helyszíni megbeszélések és egyeztetések alapján végezzük. Mivel mind a mai napig nem készült el, többszöri ígérek ellenére, a hátralévő ütemek tervezési programja, nagyon valószínű, hogy az ad-hoc jelleg még egy jó darabig folytatódni fog. Ennek tudható be, hogy nagyobb léptékű helyreállítási munkák csak 1994 őszétől vállalkozhattak újra, amikor is elkezdték a külső körítőfal DK-i szakaszának állagvédelmét és részbeni újrafalazását.
12. A régészettábor szervezője a Józsefvárosi Ifjúsági Szövetség volt. [Iván László: Visegrád-fellegrvár 1992. évi ásatási jelentése (Visegrád, 1993. március 1.). MKM Adattár.
13. Iván László: Visegrád-fellegrvár 1993. évi ásatási jelentése (Visegrád, 1994. február 23.) MKM Adattár.
14. Iván László: Visegrád-fellegrvár 1994. évi ásatási jelentése (1995. március). MKM Adattár. Sajnos, a körítőfal helyreállítása több szempontból is kifogásolható. Nem ismerjük a helyreállítás kiviteli doku-

mentációját (múzeumunk nem rendelkezik vele). Így jobbára csak a helyszíni szemléken hallottakból van tudomásunk a kivitelezés mikéntjéről, a munkálatok folyamán szem előtt tartandó elvekről. A fal újraépítésével zárttá válik a fellegrvár egész területe. Ennek azonban ára van: a maradványokat egy adott szintig újra fel kell falazni. Van, ahol még magasan áll a fal (néhol 2–3 m-rel az alsó gyalogút szintje fölött), ám van, ahol már csak térdmagasságig. Ez utóbbi esetében tehát igen nagymérvű újjáépítésről van szó. Másrészt a falsíkokra új köpenyfalazat kerül. Hiába törekedtek a kivitelezők, hogy a megmaradt eredeti falszövet struktúráját kövessék (megfelelő közökben létesített falegye-nek), a dunabogdányi kőből készült pótlás túlságosan merev, szabályos, a látogatóban egyértelműen egy modern falazat (kerítés) képzetét kelti. A körítőfal látványértéke, eredetisége így mindenképpen csorbulást szenved...

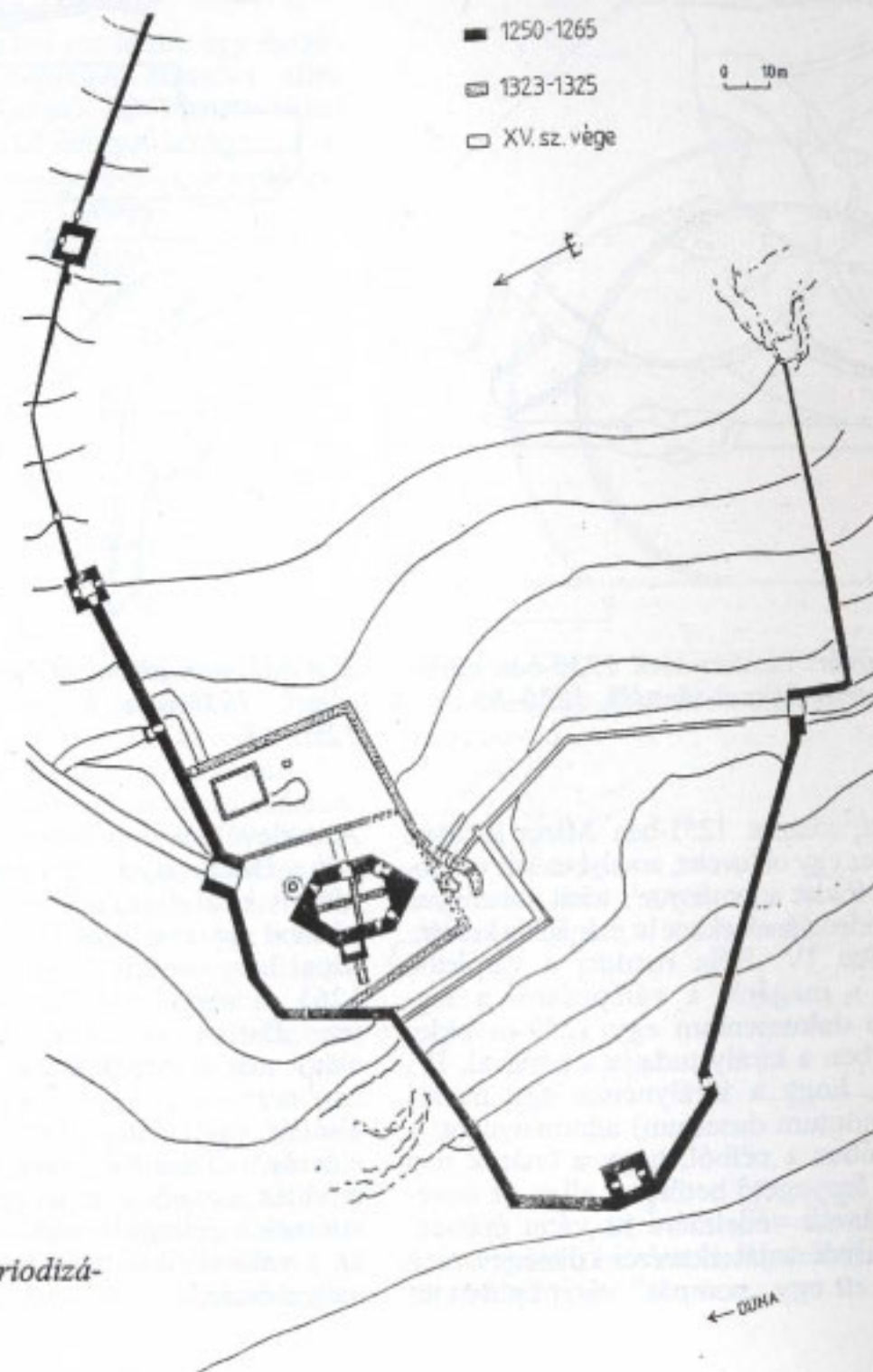
ADALÉKOK A VISEGRÁDI ALSÓVÁR ÉPÍTÉS- ÉS HELYREÁLLÍTÁS-TÖRTÉNETÉHEZ

1.

Visegrád névadó vára eredetileg a Sibrik-dombon álló Nagy Konstantin-kori római erődre épült ispánsági vár volt. Az erődöt a XI. század elején átépítették, és ispáni lakot

emeltek benne.¹ Ez egy szabálytalan téglalap alaprajzú épület volt, melyet egy válaszfal osztott két egyforma helyiségre. A vár és a tőle északra elhelyezkedő település a tatárjárás idején elpusztult.

Az új várrendszer építésének kezdetéről

1. Az Alsóvár periodizációs alaprajza